

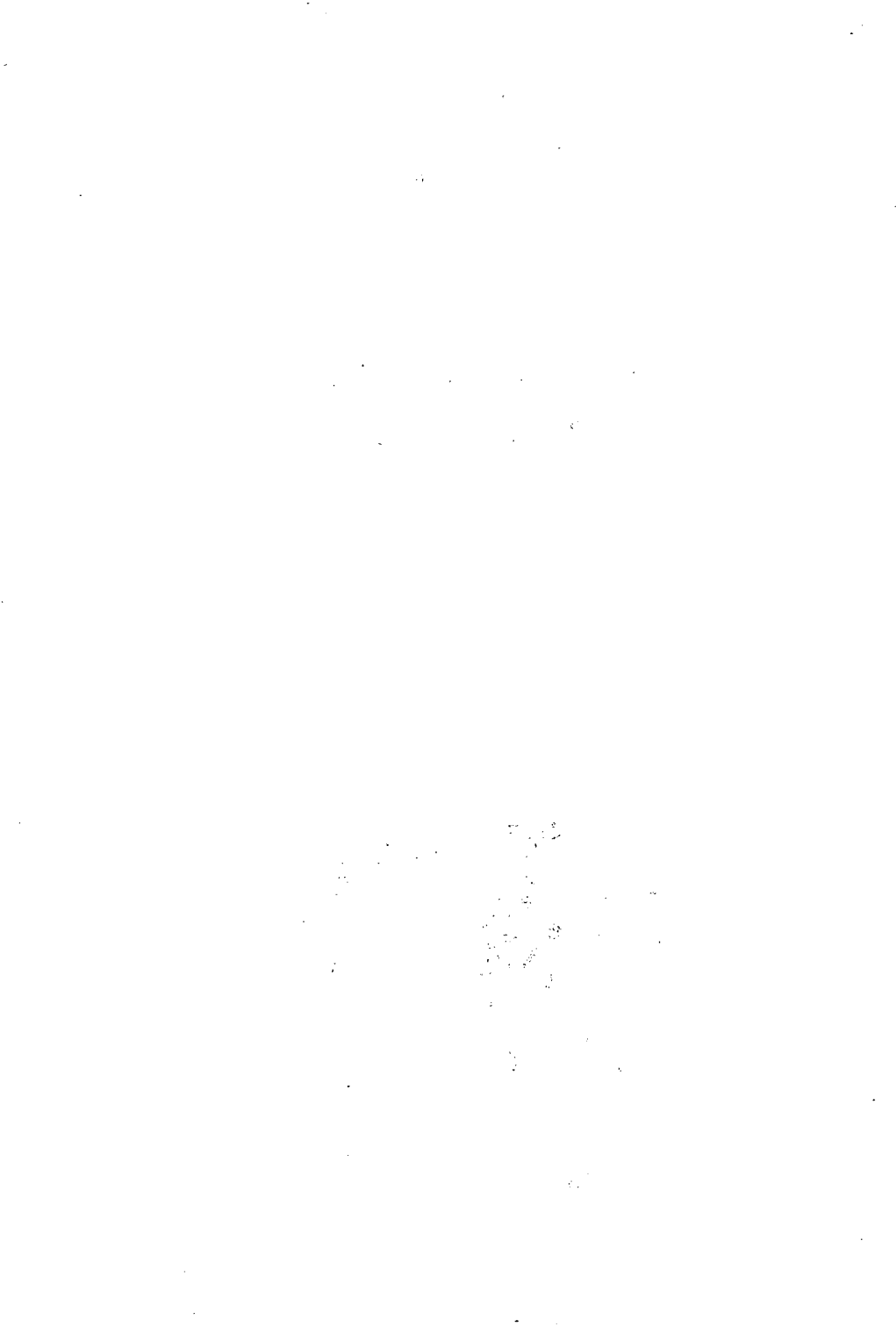
Peregrinatio Hungarorum 4.

Kérészi István
omniárium

Szeged

1989

Kérészi István
omniárium

PEREGRINATIO HUNGARORUM

4.

Szerkeszti
Herner János

Kiadja a József Attila Tudományegyetem

Kérészi István omniárium

Kísérő tanulmánnyal közreadja
LÁZÁR ISTVÁN DÁVID

Szeged

1989

Lektorálta
Balázs Mihály

Technikai munkatárs
Machan Eszter

MEGJELENT A KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK
FELTÁRÁSA, NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA KUTATÁSI FŐIRÁNY
KERETÉBEN

A gazdag peregrinációs irodalom egyik eddig teljes terjedelmében ki nem adott darabja Kérészi István Albuma.¹ Szerzőjéről úgyszólván semmit sem tudunk,² szinte csak az albumban található bejegyzések ajánlásai adnak némi útmutatást személyére vonatkozóan. Ezek szerint Kérészi tudós, szorgalmas és érdeklődő diák lehetett. Ha az ajánlásokat nem is tekinthetjük egyértelműen tárgyilagos értékítéletnek, talán mégis hitelt adhatunk e jelzőknek. Alig találunk olyan bejegyzést, mely ne meleg szavakkal emlékezne meg az album hazafelé tartó tulajdonosáról.

A peregrinációs emlékkönyveket gyakran tekintették jelentéktelen forrásoknak. Keserű Bálint hívta fel a figyelmet alapvető dolgozatában³ e műfaj értékeire, adataik fontosságára. Kérészi Albuma — bár távolról sem olyan nagy jelentőségű, mint Szepsi Csombor Márton *Europica Varietas*, Szenczi Molnár Albert Naplója, Bethlen Mihály útinaplója⁴ — az albumok sorában mégsem az utolsó helyet foglalja el. Tudomásunk szerint csaknem minden külföldi tanulmányútra induló diák vitt magával egy könyvet, hogy abba útja során tanárainak, társainak bejegyzéseit, jókívánásait "begyűjtse".⁵ E bőséges anyagból Kérészi Albuma teljességével emelkedik ki. Ritka ugyanis az olyan leírás, mely egyaránt tartalmazza az

¹ A gyulafehérvári Batthyány Könyvtár Ms. III. 174. sz. kéziratáról készült mikrofilm az MTA Kt filmtárában található A 306/3. jelzet alatt. A kézirat leírását ld. *Catalogus Concinnus Librorum Manuscriptorum Bibliothecae Batthyányanae*, ed. Robertus Szentiványi. Szeged, 1958. 245. Szentiványi átiratot is készített a kéziratról, amely ma a JATE Könyvtárának kézirattárában található. A mi szövegközlésünk az eredeti írásképet igyekszik visszaadni.

² Kérésziről eddig egyetlen publikáció látott napvilágot: Zlamál Ágost, *Kérészi István albuma* címmel (*Az Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egylet hetedik Évkönyve*, Gyulafehérvár 1895. 22—33.)

³ Keserű Bálint, *Újfalvi Imre és az európai "későhumanista ellenzék"*, in *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*, Tom. IX. Szeged, 1969. 3—46.

⁴ *Szepsi Csombor Márton összes művei*. Sajtó alá rendezte Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter. Bp., 1968; *Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése és irományai*. Sajtó alá rendezte Dézsi Lajos. Bp., 1898; *Bethlen Mihály útinaplója (1691—1695)*. Sajtó alá rendezte Jankovics József. Bp., 1981.

⁵ Gömöri György, Herner János, Szabó András összegyűjtötte azoknak az emlékkönyveknek a jegyzékét és bibliográfiáját, melyekről tudomásunk van. E gyűjtés eredményei alapján Kérészi Albumának keletkezését megelőző két évtizedből 12 magyarországi albumról van tudomásunk.

*Album amicorum*ot, az Útinaplót, valamint az egyetemi disputációt. Bár található Kérésziénél terjedelmesebb, részletesebb útleírások, az előbb említett mozzanat mégis tanulmányozásra méltóvá teszi.

Kérészi albumának első bejegyzése 1717. február 28-án, az utolsó 1718. augusztus 18-án kelt. E nem egész két év alatt szerzőnk a következő városokat látogatta meg: Boroszló, Lipcse, Halle, Hamburg, Groningen, Amszterdam, Leiden, Utrecht, Hága, Berlin, Franeker, Frankfurt. Jóllehet, csak franekeri beiratkozásáról van adatunk, a professzorok bejegyzései mégis arról tanúskodnak, hogy minden bizonnyal részt vett másutt is egyetemi kurzusokon.

E rövid előszó nem vállalkozhat az album elemzésére, csupán néhány szóval jellemezzük. A bejegyzések latin, görög, héber nyelvűek, valamint található egy perzsa idézet is. Igen sokszor idéznek a Szentírásból; e mellett antik, illetve későbbi szerzőktől választott jelmondatokkal is találkozhatunk. E jellemzők általában minden emlékkönyvről megállapíthatók. Egyik mozzanatában azonban lényegesen különbözik a tárgyalt album a többitől: egyetlen bejegyzést sem találhatunk Kérészi diáktársaitól. Ez igen szokatlan, s csak fokozza azt a titokzatosságot Kérészi körül, mely onnan ered, hogy korábbi tanulmányairól, későbbi pályájáról úgyszólván egyetlen adat nyomára sem sikerült bukkannunk.⁶ Kérészi kéziratának leginkább figyelemre méltó fejezete az útinapló, melyet minden bizonnyal hazatérése után írt, feltehetőleg korábbi feljegyzéseit felhasználva. Feltételezésünket egyfelől az egységes íráskép indokolja, másfelől pedig az, hogy szerkezete nem kalendáriumszerű, nem napról-napra követi útja eseményeit, hanem sorra veszi a meglátogatott városokat. Nem az apró-cseprő eseményeket, csupán az általa fontosnak, emlékezetre méltónak ítélt látványokat jegyzi fel.

Kortársaihoz hasonlóan Kérészi is bőségesen taglalja a különböző városokban látható *raritásokat*. Érdeklődéssel szemléli például a múmiákat, a régi pénzérméket, különböző egzotikus állatok csontjait, Luther Márton csizmáját és jónéhány, bennünket már mosolygásra ingerlő dolgot (unikornis szarva, római sírboltban talált évszázadokig égő gyertyák, stb.) Több leírása azonban kiemelkedik e sorból. Útjának első állomásán, Boroszlóban felkereste mindhárom könyvtárat, és itt minden bizonnyal

⁶ Nem azonosíthatjuk határozott bizonyítékok híján azzal a Kérészi Istvánnal, aki 1758-ban és 1789-ben írt levelet Ráday Gedeonhoz. Írása sem hasonlít és a dátum is meglehetősen elbizonytalanít bennünket. (Ld. L. Kozma Borbála—Ladányi Sándor, *A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének (Budapest) kéziratcatalogusa*. Bp., 1982. 285.)

kellemes órákat töltött. Erre utal több feljegyzése, melyek abban is különböznek a napló többi részétől, hogy ezeket latinul, szó szerint másolta ki a különböző bibliakommentárokból.

Elképzelésünk szerint Kérészi könyvek iránti intenzív érdeklődésére utal az első olvasásra nehezen magyarázható G. Krantz-tól származó albumbejegyzés is: *Bibliothecario Doctissimo*, ahol is szerintünk a "bibliothecarius" szót nem 'könyvtáros', hanem inkább 'bibliofil' jelentésben használja a bejegyző. M. C. Stieff, a boroszlói gimnázium professzorának bejegyzése is — melyben Kérészit philothecariusnak titulálja — ezt az elképzelést támasztja alá. (Itt utalunk arra, hogy az ilyen jellegű bejegyzések alapján feltételeztük a többi bejegyzés elismerő szavait is őszintének, nem pedig kötelező udvariasságból származónak.) Ez az érdeklődése útja során nem lanyhul; csaknem minden városban meglátogatja a könyvtárakat.

Nem megy el behunytt szemmel a képzőművészeti és építészeti alkotások mellett sem. Az amszterdami városházáról részletesen ír, s nehogy nagyotmondással lehessen vádolni, a toronyban található harminchat harang említésekor elhelyezésük módját is elmagyarázza: *úgy kell concipiálni, hogy ezek a harangok nagy sűrűn vagynak mind egy más mellett fel függesztetve, és mindenikhez vagyon kívül nem belől egy ütő tsindlátva, mint az óra szokott lenni. Ezen vas bunkók alól tsudálatos mesterséggel el rendeltetett olly vas veszsöktül vonattatnak, hogy minek előtte az óra vagy fertály ütne, a sok különböző hangú harangokon, mint meg annyi húrokon, mindenkor szép énekü nótát vonnak el.* Rotterdamban Erasmus szobrát szemléli meg, Franekerben pedig a professzorok képmásai gyakorolnak rá nagy hatást: *midön környül szemlél az ember, nagy gyönyörűséggel imaginálja magában, mint ha azok a sok bölts lelkek olly nagy sereggel eleven testben állának előtte.* Talán a teológus érdeklődésének tudható be, hogy Amszterdamban felkeresett egy zsinagógát, és részt vett egy szombati szertartáson is. Ennek menetét, valamint a résztvevők ruházatát, viselkedését részletesen leírja. Ez utóbbiról meglehetősen elítélően szól: *sokak alá s fel [járván] és szüntelen ki s bé járván egy másra vihsorgottanak nevettenek; a Papokis nevetvén úgy beszéltenek s hijjábavaloskodtanak egymással.*

Igen nagy hatással lehetett Kérészire az a színelőadás, melyet Franekerben nézett meg. Bár az előadás egy *jeles Theatrumban* folyt, és *tsudálkozásra méltó nevezetes játékok mentenek* veghez, a leírás alapján

mégsem gondolhatunk komoly színházra; Kérészi mindenesetre jól elszórakoztatta az előadás, melynek játékmestere egy apró termetű bohóc volt, s tánc, komikus jelenetek és élőképek kápráztatták el a nagyérdeműt.⁷

A hétköznapi életről és a gazdaságról is ejt szerzőnk néhány szót. Számot ad jól tejlő tehenekről, és a számára szokatlanul nagy méretű sertésekről. Némi megbotránkozással szemléli, hogy nemcsak a gyerekek korcsolyáznak, hanem a felnőttek, sőt még a professorok is: *Ezt penig nem tsak az éretlen iftui tseléd mint itt, hanem huszon öt harmintz esztendő hász koros emberekis követik, sőt még a Professorok közzülis a kik ifjabbak*

Láthatjuk, hogy Kérészi naplója jól jellemzi a korabeli utazók látásmódját, melyben nincs lényeges különbség az élmények minősége között: ugyanolyan csodálkozással szemléli Erasmus szobrát, mint a strucctóját, a professorok képcsarnokát, mint a bárgyú színelőadást.

Néhány szót kell ejtenünk Kérészi disputációiról. Az egyik Hallében zajlott le 1717-ben. Itt J. H. Heydenus előtt disputált; két teológiai tézist fejtegetett. Másik disputációjára Franekerben került sor 1718. március 15-én ifj. C. Vitringa előtt. A metódus itt is ugyanaz volt. A témákat valószínűleg professzoraitól kapta, majd kidolgozásuk után nyilvánosan adta elő. Ebből következik, hogy — miután "vizsgatételekről" van szó — Kérészi teológiai nézeteire ezekből nem következtethetünk, legfeljebb az elnöklő professorok nézeteivel való egyetértést tételezhetjük fel.

E rövid előszóban nem vállalkozhattunk Kérészi István Album itinerariumának részletes elemzésére. Mindössze néhány mozzanatot emeltünk ki, melyek — szándékunk szerint — felhívják a figyelmet arra, hogy a magyar peregrináció irodalmának egyik értékes darabját tartja kezében az olvasó, mely a korszakkal foglalkozó kutatók számára fontos források sorába tartozik.

⁷ Hasonló jellegű comoediáról számol be pl. Bethlen Miklós is önéletrésében. (*Kemény János és Bethlen Miklós művei*. Sajtó alá rendezte: V. Windisch Éva. Bp., 1980. 570.)

ALBUM ITINERARIUM STEPHANI KÉRÉSZI

Ad exoticas literarum sedes cursum
suum dirigentis, atque intra perio-
dum annorum 1717 et 1718 Deo Duce
absolventis, per Poloniam, Silesiam,
Confinia Bohemiae, Superiorem et
inferiorem Saxoniam, Marchionatum
Brandenburgensem, Ducatum Magdebur-
gensem, Ducatum Lyneburgensem,
Principatum Meclenburgensem,
Principatum Hannoveranum, Daniam
et Belgium Foederatum, ubi
terminative substitit.

Nulla sine rectitu-
dine vera sapientia.
Hoc posuit Doctis-
simo atque ornatissimo
Domino Possessori, in pa-
triam reversuro,
juxta omnis prospe-
ritatis votum

Johannes Regius
Medicinae et Philosophiae Doctor
et huius Professor ordinarius
Hoc Tempore Rector Magnificus

Franequerae
ad diem Julii XV
Anno 1718

Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε

Divino hoc Divi Pauli monito praes-
tantissimo Domino Kérésí, mo-
ribus, ingenio, ac doctrina Ornatis-
simo, Auditori perquam diligen-
tissimo, honoratissimo; sui memori-
am commendare, tesseram ac pig-
nus affectus et amicitiae con-
stituere, ac Divinam benedictionem
super itinere, vita, studiis, ac
aeterna felicitate apprecari
voluit

Campegius Vitringa filius
Theologiae Doctor et professor ordinarius

Franequerae Frisiorum
Ad Diem 11. Julii
Anno Domini MDCCXVIII

Pax optima rerum
quas homini novisse datum est,
Pax una triumphis
innumeris melior

Hoc dicto Praeantissimo ac moderatissimo Domino
Possessori, viro in variis
exercitatissimo Doctissimo
Auditori suo dilectissimo, in patriam reduci
omni cordis(?) candore et
affectu fausta quaelibet precatur

Guilielmus Muijs
in Academia illustri Frisiorum
Medicinae Doctor et Matheseos
Professor ordinarius

Franequerae
Anno 1718
10 Calendas Augusti

Virtuti melius quam Fortunae creditur

Symbolo hoc Veterum gravi atque
eleganti Ornatissimo Doctissimoque Domino Possessori fausta quaevis precatur, ac sui memoriam
commendat

D. Balck
Juris Utriusque Doctor et
antecessor Ordinarius

Franequerae ante diem XVII
Kalendas Sextiles CIO ICCCXVIII

Legum idcirco omnes servi
sumus, ut liberi esse possimus

Hisce paucis Doctissi-
mo Domino Possessori memo-
riam sui commendare
simulque omnia fausta
precari voluit

J.O. Westenbergius
Juris Utriusque Doctor et professor Ordinarius

Franequerae
Frisiorum XVII
Calendarum Augusti MDCCXVIII

Eccl. XII. 13.

מוֹף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמַע אֶת-הָאֱלֹהִים יִרְא
וְאֶת-מִצְוֹתָיו שְׂמֹר בִּי-זֶה כָּל-הָאָרֶם:

Divino hoc Sapientissimi
Regis dicto Doctissimo et
Praestantissimo Domino Possessori
STEPHANO KÉRÉSZI,
Hungaro, Auditori suo tum
in Philosophicis, tum in
Theologicis, quamdiu hic fuit,
industrius, memoriam sui
commendare, in Patriam
reversuro fausta et felicia
omnia apprecari, atque
sincerum affectum testari
voluit

Ruardus Andala
Sacrosanctae Theologiae et Philosophiae
Doctor et Professor Ordinarius

Franequerae
Ante Diem XV. Kalendas Septembres
Anno MDCCXVIII

Pie, modeste candide sobrie

haec memoriae
et affectus ergo
scribebat

Doctor Johannes Christianus Leh-
mann Physicae Professor Publicus et Medicinae
Exsi[. . .] Academiae Leopoldinae
et serenissimae[?] Prussiae M. pl. Acad.

Lipsiae
die 11 Martij
1717

Invidiam virtute, malum pietate, favore
Osoros vinces, spe precibusque Deum.

Reverendo Clarissimo ac Doctis-
simo Domino Possessori
in transitu honorifi-
ce salutanti honoris
et amoris causa ap-
posuit

Vilhelmus fon Vezen
Minister Reformatus Rhoterodamensis

Anno 1718 3 Nonarum Maji

Summum ignorantiae est opinio scientiae

Hoc symbolum suum in honorem
Nobilissimi Domini Possessoris
cum voto omnigenae felicitatis
adscriptit

Franciscus Coccejus Regiae Majestatis Borussiae
a Consiliis intimis Facultarius[?]
Juridicae Ordinarius et an-
tecessor primus

Francofurti ad Viadrum
Pridie Kalendis Sextiles CIO IO CCXIX

Αληθεύειν ἐν
Αγάπῃ
Eph. IV. 15.

Honoris et memoriae ergo
Nobilissimo Domino Possessori
scribebat

Daniel Ernestus Jablonsky Doctor
Serenissimo et Potentissimo Prussiae Regi a
Sacris mp.

Berolini die 9. Augusti
1718

Sui cuique mores fingunt fortunam
Non potest ergo fortunam adver-
sam metuere qui
Deo per fidem adhaerere
Homines sibi conciliare
Tempori servire didicit

Hac sententia fausta
quovis precando comitari
voluit Doctissimum Dominum huius
libelli exhibitorem peregrinan-
do partes Hollandiae visitantem

Funk Ecclesiastes

Amstelodamensis
2 Maji
MDCCXVIII

héber
(Ps. 19. 8.)

Nobilissimo doctissimoque huius Albi Domino Possessori ex Belgio patriam repetenti cum voto felicitis itineris et omnigenae felicitatis nomen apposuit

Philippus Ouseel Doctor
Theologiae professor Publicus Ordinarius
et Ecclesiae Viadrensis Pastor

תורת יהודה המימה
עורר אל
Francofurti ad
Viadrum 1718
15 Augusti

In spe et silentio
Speremus. Veniet tempus gaudendi.
Sileamus. Veniet tempus loquendi.

Si Deus pro nobis
quis contra nos?

benevolae recordationis
ergo scribebat

Halae Magdeburgi
die 25. Junii 1717.

Christianus Thomasius Doctor
Sacrae Regiae Maiestatis Borussiae Consiliarius Intimus
[. . .] Frd. Dir. Professor Juris
Utriusque et Facultatis suae praeses ordinarius

[...]en sed Domini fiat dum
vivo voluntas

Unum post mortem velle meumque Dei
Auctissimo ac pereximiis dotibus
instructissimo Domino Possessori Stephano
Kereszi hoc ipsum in signum sin-
ceri affectus et amicitiae apposuit
et cum voto prosperrimi in o-
mnibus successus comitari su-
ique memoriam ut Auditori suo
diligentissimo ac mult[um] [...] [
[...]tissimo cognomen dare voluit

Abrahamus Scul-
tens Sacrosanctae Theologiae
Doctor et in Acade-
mia Franequerana Philolo-
giae ac Antiquitatum Juda-
icarum Professor Ordinarius

Anno salutis
1718. 4
Calendarum Augusti

Spes confisa Deo nunquam
confusa recedit

Clarissimo Viro
Libri hujus Exhibitori
Felix iter, atque in
Studiis sacris progres-
sum desideratum, et
Reditum post ea ab-
soluta in patriam
ad inserviendum
Ecclesiae exoptatum
a DEO precatus
scripsi

Doctor Johannes Cyprianus
Theologiae Professor
Ordinarius et Ca-
nonicus Misenensis
Facultatis Theologiae
Decanus

Lipsiae die XI Martii
1717

Non, si male nunc, et
olim sic erit.

Benevolae recor-
dationis gratia
cum voto omnis
prosperitatis
scribebat

Lipsiae die 11
Augusti 1717

Doctor Adamus Rechenberg
Sacrosanctae Theologiae Professor
Primarius, et sui
ordinis Senior

Sola bona quae honesta
Mala tantum quae turpia

Memoriae causa
scribebat

Justus Henningius Böhmer
J.C. Potentissimo Regi Borussiae consiliarius
aulicus et professor iuris ordinarius
in regia Friderici

Halae die 25 Junii 1717

Symbolum
JUSTE. HONESTE. BENE.

Gaudium Jehovahae
sit robori vobis.
Neh. 8.

Augustus Hermannus Francke
hoc tempore Pro-
Rector Academiae
Halensis

Halae die 24
junii 1717

Magna cura magna merces
Doctrina, virtute, moribus Prae-
stanti et in viis Domini exer-
citatissimo Viro, Stephano
Kérésí. Litterarum Divinarum
cultori industrio.
Auditori suo dum hic vixit
diligentissimo charissimoque
Benedictionem et gratiam
Domini, et in gratia incremen-
tum ac prosperum per vitam
cursum precatur

C. Vitringus

Franekerae
ad diem Julii XVII.
CIC IO XVIII

Fortuna innocentem
deserit saepe, spes nunquam.
Florus

Reverendo et doctissimo Domino
Possessori honoris et
amicitiae monimentum posuit

J.H. Heydenus Sacrosanctae Theologiae Doctor
Professor Publicus ordinarius Illustris
Collegii Regii Ephorus[?]
Ecclesiae Chathedralis Pastor
et nobilium virginum
Venerabilis Capituli, quod
Halae est, curator mp.

Halae Magdeburgi
XXVI Junii
MDCCXVII

Symbolum
Fide Deo, faciet.

Non est mortale
quod opto

Memoriae causa et
in monumentum
duraturum erga No-
bilissimum et fortissi-
mum Libelli hujus
Possessorem amicitiae
cumque voto omnigenae
Prosperitatis <scripsit>
hoc scripsit

F.W. Schardius Professor
Regi Borussiae a concioni-
bus sacris et consistis
Ecclesiasticis

Halae Magdeburgi
26 Junij 1717

Cuncta contra Christum
consilia cadunt.

Hocce monumentum Reverendo
et Doctissimo Possessori ponere
voluit

J. Warendorff
Potentissimi Borussiae Regis Concionator
Aulicus et Consiliarius Consistor
in Ducatu Magdeburgensi

Magdeburgi
die 28 Junii 1717

Christus mihi omnia
et omnia in Christo.

Hisce memoriam
sui commendat

Michael Alberti
Philosophiae et Medicinae Doctor
Professor Publicus Medicinae
ordinarius. Philosophiae Naturae Extra-
ordinarius. Reipublicae Noribergensis
Physicus ordinarius. Academiae
Caesareae Naturae Curiosorum
Collega

Halae
Dabam die XXV Junii
1717

Symbolum
Prudenter, Patienter, Constanter.

Festina lente. Hatez vous
Lentement
Semper habent parvae commoda
magna morae

Id memoriae causa
scribebat

I. Sperlette Regis Borussiae
Consiliarius, Academiae
Fridericianae Professor Publicus ordinarius
Coloniae Gallorum
Director

Halae Magdeburgi
Die 25 Junii
1717.

DEO et Publico

Cum voto prosperitatis
omnigenae scribebat

Christianus Wolfius
Potentissimi Regis Borussiae
Consiliarius aulicus
Mathematicae et Naturalium
Professor Publicus Ordinarius
Societatum Regiarum
Britanniae atque Borussiae
Sodalis.

Halae Saxonum
Die. XXIV Junii
1717

Fide, Spe ac charitate
per aspera
tuto transitur
ad astra

Cum voto verae
prosperitatis
haec scribebat

Jacobus Gabriel Wolf
Juris Utriusque Doctor et Professor Publicus

Halae Magdeburgi
die 25. Junij. 1717.

Moriendum est!
Ut autem Mors bona sequatur,
Vita bona antecedit.

Haec paucula in
sempiternam memo-
riam scribebat

Georgius Daniel Coschwitz
Medicinae Doctor et Professor Extraordinarius
Comitatus Mansfeldiensis et Pala-
tinorum Halensium Physicus ordinarius mp.

Halae
die 26. Junii
1717

Dictum sapientis persae:

در این عالم کسی بیغم نباشد
اگر باشد بنی آدم نباشد:

Nemo est in hoc mundo, qui aerumnis vacet;
Si vacet, inter filios hominum numerandus
non est.

Symbolum

יהדות אררי

Lux mea jehovah

in sui memo-
riam Adscribemat

johannes philippus[!] Heinius
professor historiae sacrae et linguarum
orientalium in Gymnasio illustri
Regio

Halae Venedicae

die 25. junii

Anno Aevi Vulgaris

CIC IC CCXVII

Pietas temporalis est aeternae
Felicitationis fundamentum

Hoc Symbolo Claris-
simo Domino Possessori
memoriam sui com-
mendare, et felici-
tatem temporalem
ac aeternam animitus
apprecari voluit, debuit

J. L. Stubenrauch

Verbi Divini Minister Regius

Scribatur Partheropoli

Magdeburgi

die 28. Junii. 1717

Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ
τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν
(Hebr. 13. 14.)

Hac Apostoli γνώμη Domino
Possessori, in peregrinatione littera-
ria Hamburgum transeunti, cum
voto prosperitatis omnigenae, memo-
riam sui commendat, L. M. Q.

Johannes Philippus Maesius
Ecclesiae Reformatae Hamburgensis
nunc' temporis Verbi divini Minister

Dabatur ad diem III.
Julij 1717
Hamburgi

Ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ

Memoriae causa
prosperrima quaevis precatus
scripsi

Christianus Fridericus Boerner
Sanctae Theologiae Doctor et Professor Publicus
Ordinarius Canonicus Cizensis. Collegii Principum
Major[?] Collegiatus et Bibliothecae
Academicae Praefectus

Lipsiae,
die X. Martii Anno 1717

Pietate et labore

**Hisce Doctissimo Possessori
memoriam sui commen-
dare voluit**

**T. H. Van den Honert
Sacrosanctae Theologiae Doctor et Professor**

**Lugduni Batavorum
ad diem 2. Maji
MDCCXVIII.**

Prudenter et Constanter

**Honoris causa, et
ut sui memoriam
commendaret Doctis-
simo hujus Albi
possessori, omnia
<illi> prospera
apprecatus, haec
posuit**

**Johannes Wesselius
Sacrosanctae Theologiae Doctor et in
Academia Lugdunensi
Professor Ordinarius
ut et Ecclesiae Pastor**

Ut ameris ama-
bilis esto.

Hanc benevolentiae
et amicitiae
tesseram doctissi-
mo hujus libelli
domino dedit

P. Burmannus Juris Utriusque Doctor
Historiae Graecae Latinaeque et
Eloquentiae Professor

Leydae ad diem 11 Maij
C1D 1D XVIII

Boethius de Consolatione philosophiae L. 2. pr. 4.
Quis est tam compositae felici-
tatis, ut non aliqua ex parte
cum status sui qualitate rixetur?

Bibliothecario Doctissimo
inter pia compositae felicitatis vota
benevolae recordationis ergo
inserebat

Gottlob Krantz
Scholarum Wratislaviensium Augustae
Confessionis
Inspector Gymnasii Elisabethanei[?] Rector
Physicae et Historiae Professor
et Bibliothecarius. mp.

Wratislaviae
pridie Calendas Martias
Anno Domini Resurrectionis MDCCXVII

Timor Domini est initium
sapientiae

Otho Fyerbrugg
Sacrosanctae Theologiae Doctor hujusque
ut et linguarum Orientalium[?]
professor ordinarius

Gröningae. ipsis
idibus Juliis
1717

Omnibus in rebus feliciter
omnia cedunt,
Si fuerit finis princi-
piumque Deus

A. Driessen
Sacrosanctae Theologiae Doctor et Professor

Groningae, 18. Julii
Anno 1717.

Perfice et obdura.
Dabit Deus his quoque
finem.

His paucis fausta omnia
Reverendo horum possessori
apprecari voluit

Petrus de Toullieu
Juris Utriusque Doctor et Professor

Groningae Ad diem
19. Julii 1717

Non aetas est laetad[. . .] componere
nidos

B. Sandyh

Hagae Comitum
den 4 May. 1718

Ps. CXIX

זמרות היו-לי חקיד בבית מגורי

Heb. XI. 14.

Oí τοιαυτα λεγοντες εμφανιζουσιν

ότι πατριδα επιζητουσιν

His Doctissimo do-
mino Possessori, stu-
diorum gratia pere-
grinanti, sui memo-
riam commendare
voluit.

Fr. Burmannus

Sacrosanctae Theologiae Doctor et Professor
Academiae hoc tempore Rector

Trajecti Batavorum
Ante diem IV. Nonas
Majias Anno
CIC IC XVIII.

Ps. XXV.

סוד יהוה ליראיו ובריתו להודיעם

Non ego sum veterum, non assecla,

amicus novorum:

seu vetus est, verum diligo, sive novum

Hisce eximio doctissimoque

libri hujus Possessori memoriam

sui commendare, affectum testari

et fausta quaeque adprecari voluit

Hermannus Alexander Röell

Sacrosanctae Theologiae Doctor et Professor

Symbolum

רואי אל

Trajecti ad Menum

ad diem 5. Maji 1718

Non Tibi qui Doctor, Tibi sit Dic-

tator et una

Te ratio, non Te vox trahat ulla Viri.

In gratiam Doctissimi Domini

Possessoris in transitu Salutantis,

hoc symbolum lubens

posuit, eidemque fausta omnia

toto pectore precatur

Johannes Luyts

Philosophiae Doctor et Professor

ordinarius

Trajecti Batavorum

Pridie Nonas Majias

Anno Christi MDCCXVIII.

Seneca Epistolae X. Lib. I.
Sic vive cum hominibus tamquam
DEUS videat; sic loquere cum
DEO tamquam homines audiant.

Praestantissimo Domino Posses-
sori ex Patria sua, Wratislavi-
am nostram visitanti, et
ad alias literarum Sedes
Eruditionem suam augendi
gratia transeunti, cum vo-
to omnis prosperitatis haec
amica manu addebat

M. Godofredus Kupffender
Rector Professor et Bibliotheca-
rius apud Piaristas[?] Magdalenaeos
in Urbe superius dicta

Wratislavii

Die 28 Februarii Anno 1717

Pietas ad omnia utilis.
habens promissionem hujus
et futurae vitae

His paucis Dominum Possesso-
rem Virum Doctissimum
et integerrimum comita-
ri et fausta quaeque
ex intimo corde appre-
cari voluit

Godofredus Henricus Bachstrohmius
Moderator Scholae pol.[?]

Wratislavii

die 28 Februarii Anno 1717

Tacitus Annales IV. 38. 7.
Unum instabiliter parandum
prospera sui memoria; nam con-
tentu famae contemnuntur virtutes.

Nobilissimo Domino Philothecario
felix ad exteros iter et
prosperrimos in studiis Theo-
logicis successus apprecatus
memoriae causa scribebat

M. Christianus Stieff
Gymnasii Wratislaviensis Magdalenaei
Pro-Rector et Professor Publicus

Wratislaurii
die 28. Februar
Anno Christi 1717

Beatus est homo quem
increpauerit Deus.

Praecellenti Domino Possessori
cum prolixissimo omnigenae
prosperitatis voto, memoriam
sui commendat

Petrus Latane
Medicinae doctor et professor

Datur Franequerae
7 iulii 1718

Fortiter fortuita
patiamur
Seneca: Epistolae 107.

Hisce Nobilissimo
Domino Possessori se com-
mendare et felicem
ad suos redditum adpre-
cari voluit

Andreas Ottomar Goelicke
Medicinae Doctor et in Academia
Viadrinensi Professor Publicus ordinarius

Sine amicorum benevo-
lentia neque in adversa
neque secunda fortuna
quisquam vivere potest.

Haec amicitiae
et honoris causa
apponebat

J. C. Dithmar
Historiarum Professor ordinarius

Francofurti ad Viadrum
Die VIII. Augusti
MDCCXVIII.

Questus magnus est Pietas cum
animo sua sorte contento.

Praestantissimo viro Possessori
cum magno illo questu, etiam omnia
ad vitam sancte et feliciter
vivendam necessaria, discedenti in patriam ex animo apprecatur

A. Sarois Ecclesiastes
et Academiae Frisiorum a secretis

Disce mori vivens, moriens
ut vivere possis.

Franequerae 14 Julii
1718

Vera sapientia est CHRISTUM sequi
et per mundi contemptum ad coelestia contendere.

Cum voto omnis divinae benedictionis
scribebat

Johannes Henricus Michaelis
Sanctae Theologiae Professor publicus

Halae die XXV Junii
CIC IC CCXVII

Θεοῦ διδόντος οὐδὲν ἰσχύει φθόνος
Καὶ οὐ διδόντος οὐδὲν ἰσχύει πόνος

Michael Rossel
Philosophiae Doctor Linguae Graecae
Et Artium Professor

Groningae
Frisiorum XIX
julii CIC IC CCXVII

In omnibus actio-
nibus nostris ut
illesa servetur
conscientia et heic[!]
et aeternum interest.

Venerando Do-
mino Possessori, ista
in benevolam sui me-
moriam adscripsit, fausta
grataque Ecclesiae Dei
et ministri eius in eius Patria, ex
intimo animi affectu pre-
catus

Bernardus Henricus
Reinold Utriusque Juris Doctor Codicis Professor
ordinarius hoc tempore Academiae Viadrensis
Rector

Francofurti ad Viadrum
10 Augusti 1718

Non magna dicamus, sed magna
vivamus

Hoc dicto Minutiano sui
memoriam Nobili Domino Possessori
commendat

J. H. Noldenius
Sacrosanctae Theologiae Professor Ordinarius
et Coetus Reformati Pastor

Francofurti ad Viadrum
Ante Diem III. idus Augustas
CIC IC CCXIX

Conscia mens recti famae mendacia ridet

Benevolae recordationis ergo
scribebat Halae Magdeburgi
die 26. Junii 1717

Johannes Laurentius Fleischer Professor Publicus

Plus ultra!

Doctor Augustus Veir[?] Rovinus
Professor Publicus

Lipsiae
die 10. Martii 1717

Nihil in vita humana
est ex omni parte beatum

pauca haec Nobili
Domino possessori in
memoriam sui
scripsit

J. H. Philippi
Bibliothecarius Regius

Berolini
die 8. Augusti
1718

Patria est, ubicunque bene est.

Doctor Johannes Guilielmus Pauli
Anatomiae et Chiurgiae Publicus Professor

Lipsiae
die 11. Martii 1717

Τὸ πολίτευμα ὑμῶν
ἐν οὐρανῶν ὑπάρχει

Benevolae recorda-
tionis ergo Nobilis-
simo Domino Possesso-
ri prospera quaeque
apprecatus scribebat

L. Georgius Philippus Clearius
Professor Publicus in Academia Lipsiensi

die 10. Martii Anno 1717.

Cicero
Studia adolescentiam alunt,
Senectutem oblectant, secundas res
ornant, adversis perfugium ac
solatium praebent, peregrinantur
nobiscum, rusticantur.

Ut memoriam sui
Nobilissimo et Clarissimo
Possessori commendaret
inserebat.

Carolus Fridericus Spangenberg
Illustris Regii, quod
Halaë est, Conrector

Scribebam
Halaë, tertio
Calendas Julii[!]
CIC IO CCXVII

Καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς
πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν

1. Cor. 12.13.

Γνώμην hanc Apostolicam

Viro Reverendo et Clarissimo

in Christo fratri lubentis-

sime apposui

Leonardus Blom

Ecclesiastes groningensis[!]

Groningae Frisiorum

XV. Kalendas Quintiles

CIO IO CCXVII

ÚTINAPLÓ

In Anno 1717. Hollandia felé utazván, elsőbenis Baraszlóban lőtt kis experientiamat ez okon, hogy valamelly részben feledékenységbe ne menj; akartam ide e szerint feljegyezni.

1. Láttam a Bibliothecakban a régi poganyoknak holtok után megégetett testeknek hamvát s apró tsontotskaikat köbül tsinált apro vedrekben, s olly vedreketis, mellyekben tartattanak azok a drága kenetek, kikkel halotjaikat szoktak vala azon Poganyok meg kenni. Ezek az eszközök Maszloviaban, melly Baraszlótúl harom vagy négy mertföldre vagyon, talattattanak egy Hermannus Andreas nevü jeles embertül, kinek a fia mostani Baraszlai Lutheranus predikator, mellyeket az említett helyen levő Hypogaeakban, föld alatt levő börtökben, mint rendes temető helyen tetenek le azok a Poganyok, kik ez előtt más fél száz vagy közel két ezer esztendőekkel azon a földön lakoztanak, mellyeknek kiásásában sokat fardozott említett Hermannus.

2. Lattam olly kést, mellyel (ha igaz a mit nékem mondtok) a Sidok az O Testamentomban az Husvéti barányt szoktak volt meg ölni.

3. Láttam sok külömb külömb fele draga ertznemeket egy darab Gémant kövel együtt, mesterseges tzifrazattal toronyformara egyberakattattaknak lenni.

4. Lattam Indiai Papyrost azon indiai irast, s tsudalatos Indiai pennat.

5. Lattam olly penzt, mellyet Christus Urunk születésének esztendejében vertenek, es olly Tallérokot egynehany százakat, egy mastul mind külömbözöket, keregeded, hoszsu ovalis es negy szegü formara verettettek mind külön külön levő iskatulyákban le tétetven, mellyek Krisztus Urunk után élt Europabeli Tsaszaroknak s majd minden országok kirallyainak penzei vóltanak, ezek között vóltanak ollyak is mint egy nagy tálfenek.

6. Lattam sok formaju öreg es apro tzifras tengeri tsigakat.

7. Lattam es kezemmel tapogattam egy Egyiptomi Aszszonynak avagy Mumiának iszanyu fekete testét egy koporsóban, melly noha ez előtt két ezer esztendőekkel holt meg, de mivel a régi Egyptiusoktól olly erős hatható kenetekkel vólt meg kenetelve, mellyeknek tsinálásának módját a mostaniak nem tudjak, azert minden rothadás nélkül épen vagyon s ezen tul talam két ezer esztendeigis eltart.

8. In Theca Elizabethana láttam olly képet deszkara iratva, melly noha tsak egy vólt, mindazaltal ha az ember vagy jobb felől, vagy bal felől vagy egyenesen ellenében allott, három egymastul külömböző igen szep abrazatokat lathatott benne, ez vólt emblemája az egy Istensegben tsudaképen levő Haromságnak.

9. Az három Bibliothecának egyikeben mondatott lenni a Luther Marton tsismaja, melly már régibb két száz esztendősnel, de a sok jeles dőlgek vizsgálásában az idő tülem el mulván es sietvén el felejtkeztem meg tekinteni.

10. Lattam in Armamentario olly iszanyu nagy ágyukat, puszkakat, sok féle sereg bontókat, dardakat es bombakat, mellyekhez nagysaggal hasonlokat soha az előtt nem láttam.

11. Lattam más házban olly tsudálatos formájú eröss Pantzelókat és atzél Sisagokat, mellyeknek minden része nem merő hanem hajlongó formában vagy mestersegesen tsinaltatva; ugy hogy ha az ember fel ölti magát tetétül fogva talpig s meg tsak az ujjainak körmeit is elrejtethi benne mellyek egyenesen fel állván s emberi abrazatra formaltattak lévén, midön hirtelen reajok tekintetem mint meg annyi eleven testben levő vitéz emberek tsak nem ugy lattattanak előttem.

12. Lattam a szárazon és tengeren levő mindenféle nehez emberi mestersegeknek ugy mint Templomok, Tornyok, malmok építésének, Varak fundaltatásának, Várak meg vetelenek, a bombák és granatok hanyattatásának, Tengeri gallyak egymással való hartzolasoknak s több nevezetes dőlgeknek formáját, mathematice tsudálatos mesterseggel es moddal aprolekos fatskakkbul ki faragtattaknak s le rajzoltattaknak lenni.

13. Lattam egyebütt a Varason Crocodilust egy bótnak bóltozatjának közepin lántzon függeni; vóltanak mellette több iszanyu nagy tsuda allatokis de tengerenő vagy szárazon élők vóltanak, s névszerint mitsodak, meg nem tudhattam.

14. Lattam a leg nagyobb tornyokban olly szörnyü nagy harangot, mellynek a kerületi tizennegy öreg sing vólt, ennél nem sokkal vólt kisebb mas harangis, ugyan ezen toronyban.

15. Lattam mindenik Bibliothecában könyveknek nagy sokságot, azok közt sok emlekezetes munkakat, Zidó és Görög nyelven, igen szep irással kezzel iratott Bibliákat, a regi Sz. Atyaknak könyveiket. Mind a három Thecában penig memoriae causa irtam im egynehany szókat.

Primo scripsi haec ex scriptis Sancti Bernardi in Bibliotheca Neapolitana seu Bernardina, ubi ante Reformationem habitarunt Bernardini monachi.

NB. Apocalypsis 5. v. 5. *Ecce vicit Leo de Tribu Juda, Radix David etc, cui datum est aperire librum et solvere septem signacula ejus. Ubi septem signacula mystico sensu sunt: Temporalis nativitas, Legalis circumcisio, Matris Christi purgatio, Fuga in Aegyptum, Carnis necessitudo, Baptismus et Passio.*

NB. Johannes 2. v. 6. Erant ibi positae lapideae sex hydriae secundum purificationem Judaeorum. Intelligimus has sex hydrias positas esse sex observantias servis Dei propositas, in quibus ii spiritualiter ut Judaei corporaliter purificari debeant, sunt autem istae: Silentium, Psalmodia, Vigilia, Jejunium, Opus manuum, Carnis munditia. In hydria silentii purificamur a peccatis, quae verbositate contrahimus, cujus sunt octo species: Est enim verbum stultum, vanum, mendax, ociosum, dolosum, maledicum, impudicum excusatorium. In hydria psalmodiae mundamur ab iis peccatis, quae in actione rerum nostri ipsius sine omni cultu dei cantu et devocione contrahimus. Et sic in caeteris.

Secundo scripsi haec ex benevola permissione Domini Thecarii Clarissimi Domini Krantii ex libro cujus titulus est Roma subterranea in Theca Elizabethana.

NB. De martyrii et sepulturae loco beati Petri Apostoli.

Sunt qui Petri Martyrium in summo Janiculo contigisse arbitrantur ubinam ejusdem vulgo dicta in monte aureo Ecclesia exstat et in medio Coenobii Claustro, cui contigua est aedicula quaedam formae rotundae, ac miro artis studio in ejus honorem a Philippo II. Hispaniarum rege constructa suspicitur, quem ipsummet locum esse perhibent, in quo beatissimi Apostoli crux defixa est.

Alii contra asserunt Apostolum Petrum in eodem Vaticani loco crucis patibulum subiisse, in quo deinde pia fidelium manu sepultus est ac toto Terrarum orbe celeberrima ejus Basilica cernitur.

Ex veterum traditione perspicuum est juxta alios, juxta beati Apostoli sepulcrum, quandam antiquitus Namachiam[?] exstitisse et ibi Petrum Apostolum Neronis jussu cruci affixum esse.

Tertio scripsi haec ex scriptis Sancti Ambrosii in Theca Magdalenaea ex venia Thecarii Clarissimi Domini Kupfender.

De exordio disputationis Jesu cum Doctoribus

NB. Lucae 2. 42. Et cum facti essent illi anni duodecim etc. Duodecimo anno ut legimus sumitur Dominicae disputationis exordium, juxta quem annum Dominus Evangelizantium Apostolorum numerum instituit. In hoc actu disputationis non otiose factus est immemor Christus suorum secundum carnem parentum, a quibus post triduum reperitur in Templo: ut scilicet esset indicio, quia post triduum Triumphalis illius passionis in sede coelesti et honore divino fidei nostrae se resurrecturus offerret, qui mortuus credebatur.

v. 4-9. Respondit Jesus ad Matrem: Quid est quod me quaerebatis? Nesciebatis, quod in his quae Patris mei sunt etc. Duae sunt in Christo generationes, una paterna materna altera. Paterna illa diviniore materna vero quae in nostrum usum descendit, et ideo quae supra naturam supra aetatem, non humanis, sed divinis assignanda virtutibus: Alibi eum mater ad ministerium impellit Johannes 2. 3. Hic mater arguitur, quod adhuc quae humana sunt exigat. Ubi vides Matrem didicisse a filio ne exigeret a validiore ministerium, quae stupebat in juniore miraculum.

A Lejdai Theatrum Anatomicum olly ház, mellybe a tengerben és a szarazon tud. ill. a sok féle Nemzettsegek között valamitsoda emlekezetre méltó s tsuda dólgek vagynak nem kis curiositással nagy mertékben be takarittattanak. A sok raritasoknak neve sűrő nyomtatással többre van ket arcus papirosnál, mellyeket nem gyöztem halgatni és nézni, mig végig elő beszélteni s meg mutogatni akartanak előttem; a mint hogy ennyi ujságok Hollandianak több Academiaiban s akarmelley varosaban sohul együtt nintsenek, mellyeknek mint hogy nagyobb reszben a neveiketis soha nem hallottam, azert a mellyeket megtarthattam, azok közzül im egynehányat ide fel jegyeztem:

1. Lattam Elefántnak fogait, fejét, külön az alla kaptzait és a négy lábait.

2. Lattam egész Tzethalat, melly még noha tsak olly volt hogy az annya hasabul metztettenek es ki, mindazaltal vólt egynehany ölnyi és nagy vastag.

3. Lattam mas Tzethal fejének első reszet, mellynek a kerületi vólt mint egy más fél ölnyi. Lattam nagy vastag oldal tetemeitis mellyek egynehany singnyiek voltak.

4. Lattam Oriasnak szár tetemit vall-lapotzkait es fogait, a foga iteletem szerint vólt olly nagy mint egy nagy ököl vagy egy pénzes tsupor.

5. Lattam Unicornisnak a szarvát.

6. Lattam Crocodilust melly igen irtoztato[...] allat, ismét Tigris, Pardutzot s több szarazon élt s tengeri allatokatis mellyeket nem tudok néven nevezni.

7. Lattam tizenennyóltz száz esztendővel ez előtt meg hólt Mumiat avagy Egyptomi Aszszonyt, mástis két három száz esztendeje hogy meg holt ezek mind ketten rothadas nélkül épen vagynak.

8. Lattam egy meg nyuzottatott embernek a bőrit, melly a fejerül kezeirül s minden tetemeirül egészen le vonattatvan s teli dugattatvan, ugy áll fel egyenesen, mint egy eleven ember, a tsontyai pedig azon emberi formaban valamint a testeben vóltnak (mivel élteben lovat lopott vólt) a Medicusoknak hasonlo mestersegekkel labra allittatott lónak tsontjaira vagynak ültetette, mint ember szokott ülni a ló hátán.

9. Más e szerint meg nyuzatottis vagyon ki meg töltetven egész abra-
zatja s szemei ugy latszanak mint ha eleven vólna, a tsontyai pedig (mivel ökröt lopott) az ökörnek a hatara mint a masiké, ugy vagynak helyhez-
tetve. Harmadikis vagyon egy ferjfu. Negyedik egy Aszszonyi allat, kik
mind ketten tisztatalan szemelleyek vóltnak s a Medicusoktul e szerint
nyuzattattak es töltetvenek meg.

10. Lattam tengerben hal módra elő vad leanynak a kezeit, mellyek
emberi kez formajuak vóltnak.

11. Láttam embernek meg szaradott egész borit, szivet s minden belső
reszeit, és az emberi testben levő tsak nem haj szal forma vekony
inatskakat, mint ha hallo formaban vóltnak vólna egybe szöve, egy desz-
kazatra kiterittetven meg szarattaknak lenni.

12. Lattam az anyja hasabul ki vetetett gyermeket.

13. Lattam labaiban s egyeb testeiben levő tekervenyos tsontokkal
tsudakepen született embert.

14. Lattam olly embert kinek minden teste a tsontyain egészen meg
vagyon hasogatvan, de meg kenettetven rothadas nélkül vagyon.

15. Lattam Muszka nyilat és hadi Musikat, mellyek mind kettők igen
mestersegesek vóltnak.

16. Lattam Muszka Baratoknak tsudalatos tsufos süvegeket.

17. Lattam Persiai kesztyüt és a meszsze levő ismeretlen Nemzettsé-
geknek tsudalatos tsufos öltözeteket.

18. Lattam leg alabb 30 ittzes öreg konderokat, mellyekben a regi
Pogany Romaiak a meg egettett hólt testeknek hamvat szoktak volt a föld
alatt levő temető boltokban tartani.

19. Láttam ugyan azon Pogany Romaiaknak mesterseges lampaso-
kat.

20. Láttam olly gyertya tartokat, mellyekben az említett Pogany
Romaiak in Hypogaeis, a föld alatt levő temető boltokban a holtak mellett
egő gyertyákat szoktak vala le tenni, melly gyertyak a Physicusok szerint ez
okon, hogy a külső levegő egtul nem haborgattatnak száz vagy több esz-
tendők mulva is égve talaltattanak meg azon boltokban.

21. Lattam tengeri iszanyu nagy tsigát.

22. Láttam tsudalatos mesterseg által valosagos kövé változtatott kenyeret, es sok jeles metallumokat.

23. Láttam a Norvégiai házaknak igen mesterseges formajat.

Amstelodámban a Váras háza mindenkepen olly subtilis épületü, jeles nagy ház mellynék mását nem láttam. A felette lévő toronyban olvastam meg harmintz het harangokat. A harmak ezek között Magyarországon levő akarmelley köz városi Öreg harangoknál sokkal nagyobbak, a többek egy másnál gradatim mind kisebbek; vagyon pedig annyi hely üressen a toronyban, hogy még két annyi szamu harangok el fernének benne. Ez pedig hogy hiteles legyen, ugy kell concipialni, hogy ezek a harangok nagy sűrűn vagynak mind egy más mellett fel függesztetve, és mindnikhez vagyon kívül nem belől egy ütő tsinaltatva, mint az óra szokott lenni. Ezen vas bunkók alól tsudalatos mesterséggel el rendeltetett olly vas veszszoiktül vonattatnak hogy minek előtte az óra vagy fertály ütne, a sok különböző hangu harangokon, mint meg annyi hurokon, mindenkor szép énekü notat vonnak el. Illy eneklő órákat pedig Belgyumnak több varosibanis, mint Lejdában és Gróningában, s ezeken kívül Berlineben melly a Prussiai király lakó helye, ugy Hamburgumbanis láttam.

2. Mindön ezen toronyban volnék, lattam az említett Váras háza leg felsőbb s magasabb contignatiojan három nagy tó vizet.

3. Voltam a sidoknak Synagogajokban Szombat napon ugyan Amstelodamban, melly házhoz sok szaz sidók ad sacra fel gyülekeztenek vala, holott az Aszszonyok vóltanak mind nagy magassan be fedett ortzaval olly ernyös karban, hogy magokatis alig lehetett latni. A ferffiaknak ide alal vólt a ceremoniajok, hogy mind a Papok s mind egyebet nagyob[!] és kitsinyek egy darab szurkos vastag vasznat borítottak a fejekre; mindeniknek költsal nyiló ladatskája van a maga ülő helyeben, mellybül némelleyek könyveiket ki véven le ültenek s fel szóval imadkoztnak sokak tsak magokban zugtanak, sokak egy s más dólgaikrul tarsaikkal beszéltenek sokak ala s fel <járvan> és szüntelen ki s bé járván egy másra vitsorgottanak nevettenek; a Papokis nevetvén ugy beszéltenek s hijjaba-valoskodtanak egymással. A ki pedig predikált noha nagyon kialtott s erőssen gestalt kezeivel, de senki feléje sem nezett s nem halgatta, s nemis lehet hallani, mert a népnek iszanyu nagy zugasa ugy el nyelte a szavát, hogy magam a szeki mellé állottam akarvan valamit hallani, de tsak néha jött confuse valami kis hang a fülemre. Ugy hogy mint valamelly soka-dalomban vagy szorgos kortsma háznál egészlen olly hatható zugással és toloskodással vagynak a Synagogában.

Két gömbölyű fára tekert gyóltstra vagynak iratvan a törvénynek igéi, mellyet a Papok magassan a magok helyén ki teritenek, s egy közülök két kézzel a két fán fogva a meg iratott vasznat meszsze fel nyujtotta, hogy minden lássa s háromszor meg fordult a vasznat fenn tartván, s ekkor mindenik háromszor nagyot kiáltott. Ez meg lévén viszont ki ki előbbeni majmoskodásához látott.

4. A Strutz madár felől halottam egy Belgátul, hogy az, Indiában (az honnan ök mint magok örökségébül esztendönkint sok kintset hordanak) akarmelley lovas embernél nagyobb s akarmelley futó paripánál futobb madár légyen, kinek tojása Amstelodamban nem ujsag és raritas. Illy tojásokat együtt latván a leg nagyobbbnak (melly volt mint egy két penzes tsupornyai nagyságu) midön kerdeném az arrát nékem három forinton tartották.

Berlinben lattam egy rettenetes nagy Bibliothecat, mellyet a mostani kiralynak Vilhelmusnak a Nagy-Attya esztendönkint bizonyos számu summa penzt rendelvén mindenfele jó könyveknek együnnen s másunnan való bé szerzesere sok esztendök alatt nagy curiositással emelt fel. Ebben minden könyvek aranyasok, ugy hogy bé menvén a házban a nagy fényeséget latja az ember mindenfele. Itt lattam Geographiahoz valo egy nagy könyvet, mellynek levelenek nagysága tsak nem mint egy nagy ajtó.

Ezen hazbul a Thecarius vitt másba, melly ház tellyes volt ez előtt sok szaz esztendőkkel egynéhanyféle nyelveken igen szepen iratott nagy öreg könyvekkel, holott előmben adott egy Deak Bibliat, mellyet nyomtatás formaban való szep irással irott Masodik Otto Tsaszarnak leánya, melly irás (A mint az Historicusok ezen Tsászár életének idejet bizonyosan irják) volt kitsiny hijjan nyoltzadfel száz esztendős.

Rhotterdámban (melly nagy emlékezetű Erasmus Rhotterdamusnak <hala> benne kött halálával igen hires varos az Hollandiai nagy városok között) az Antiquitasokban egybet nem láthattam, hanem említett Erás-musnak (ki a Reformationak idejeben élvén a kegyes lelkű Reformato-rokhoz nagy hajlandosággal vala, s a Reformatiot némelley részben promo-vealván több Barát társaitul ez okon igen meg utáltatott vala) a piatz közepin egy kö oszlopnak tetejin magas szürke Barát Formában köbül ki vágatott képet, melly a kezében egy nagy könyvet kiterjesztve tart.

Lattam a Franequerai Academiában egy házban azon Academianak fundalásátul fogva ottan élt minden Professoroknak képeiket külön külön ad vivum le festetteknek lenni nagy rációkra vontatott vásznakra kinek kinek neve és tisztí, ki mit tanított légyen, nagy betűkkel a vaszonnak környekere irattatván mely karpitokkal avagy képekkel a nagy haznak falljai a padlastul fogva a földig egészen bé vagynak borittatva, mellyeket midőn környül szemlél az ember, nagy gyönyörűséggel imaginalja magában, mint ha azok a sok bölts lelkek olly nagy sereggel eleven testben állának elötte. Ezt magam majd mindenek felett való leggyönyörűsebb spectaculumnak tartottam, látván a többek között nagy hirü Coccejust, Amesius, Maccovius, Arnoldust és Pasort etc.

Ebben az házban két dologt szoktanak véghez vinni. 1. Ebben szoktanak Doctoralni. 2. Ebben szokott a Professorok által a Magnificus Rector tétettetni.

2. Lattam ugyan Franequerában egy jeles Theatrumot, mellyben estve keső gyertya világnál tsudálkozásra méltó nevezetes játékok mentenek véghez. A Theatrum vólt egy házban egy nagy karpittal ideig el rekesztve a nézőktül, melly karpit fel vonattatván mint egy nagy széles szaju kemenzében ug esett neznünk, mellynek a környéke belől egő gyertyakkal rakva vólt.

I. Ennek közepire ki jött egy kis emberke, melly tsak egy arasznyi vólt; ehez a jatekos ember hozza szólván annak igen nevetséges trefas szokkal felelt meg s beszelt vele mind végig, az egész játékban mint egy comedias bolond modjára sok féle nevetséges játékokat indított a tanzra ottan ottan kijövő, magához hasonlo apro emberek között.

II. Ez után jötenek elő ketten ferfiu s ketten Aszszonyi ruhában, azomban a játékosok magok ide ki a hazban hegedülven, a hegedü szóra egymás kezét fogta mind a ket par, s mint valamelly Nemessek egészen olly moddal járták a tanzot a hegedü szon. Ezek el menvén az emberek szemeik elöl más jelesebb tzifrabbb szemelvények egy néhányan jötenek elő, hasonló mesterseggel nagy soká tanzolvaán s változtatván a tanzot a hegedü szon.

III. Ezek el menven jött elő egy par Kavallér kik sokképen változtattak a tanzot, a tanzolás közben meszszirül hol odalt hol hattal hol máskint öszve ütközvén, kiknek az említett bolond nekik futván mind kettőt ug ki rugta a Theatrum közepirül, hogy azt se tudtuk hova lötték, de azontul viszont mind ezek s mind egyebek egynehanszor elő jöttek a tanzra.

IV. Jöttek elő negy vagy öt lovas katonak, kik alatt a lovak (mellyek csak egy ürgényi nagysaguak voltak) a hegedű szó szerint mestersegesen el járták a tanzot.

V. Ezek el menven, jöttek elő olyak kik egő faklyakat tartván kezekben tanzolvan azokat el tsaptak, s a fordulás közben viszont egymás közt meg gyujtottak.

VI. Masodsor a lovasokkal együtt jött elő a tanzra egy négy labu rut hoszsu farku állat, kit hogy a bolond meg ütött, tanzolván olly szikrazó s langolo tüzet okadozott, hogy a tanzolók kezeben levő világot mind el óltotta. A bolond pedig szüntelen fetsegvén a hegedűsökkel, több sok tsintalansagokatis vitt véghez, s cum venia lectoris irom, a Theatrum közepen sokszor nagyokat itött s el bujvan megint elő ugrott.

VII. A tanzolás után le botsattatvan s kis idő mulva megint fel vonatatvan a karpit a tengeri haboknak iszanyu nagy habzasi s a vitollás nagy gallyaknak a habokra való fel emelkedeseknek s le botsátkozasoknak formaja olly vilagosan előnkbe tétetett valamint a tengeren szokott lenni, e felett a hadakozó gallyanak a tengeren egy massal való ütközeteknek, s a meg törött gallyaknak a tengerben való el süllyedesének formaja. Ezek pedig nem mint a kép szokott lenni a falon, csak le irva, hanem mind a viz s mind a gallyák szüntelen való mozgásban vóltanak. A vizbül pedig néha a tengeri leány, neha a tengeri eb, és hol egy hol más tsudák vetődtenek fel s kis idő mulva megint el bukottanak.

VIII. Leg utólszor fel vonatatván a karpit nagy magasrul botsattatott le a Theatrum közepire mint egy négy szegü nyoszolya vagy öreg lada forma kimondhatatlan fenyü ragyogó eszköz, melly mint ha különb különbfele draga kövekkel rakott merő aranybul verettetett, s kívül belül sebes lángoló tüzzel be borittatott vólt volna ugy latszott előttünk, ugy hogy ennek gyönyörüséges szépséget mint lattam concipialhatom, de penammal semmi kepen le nem irhatom. Ez pedig mondatott minékünk a játékosoktul a régi Jérusálemnek néminémüképen valo formájának lenni, melly viszont a Theatrumrul fel vonatatván a karpit le botsattasa után előlünk el enyészett.

Harlingában láttam olly nagy tengeri hajót, mellyben negy contignatoria vóltanak épittetve a házak, mellynek az orrara a tengeri fő hajos mester paripan ülven fabul mestersegesen vólt ki metztetve.

2. Ugyan itt láttam a tenger felül való kapu tornya ablakában fabul faragtatott egy embert, kinek a kezében levén egy vas bunkó, valahanyat akar az óra ütni, előtte fel órával a kezében levő vas bankoval mindenkor ugyan annyit üt egy harangon, melly ütesben nem tsak a keze, hanem a derekais mozgásban vagyon, mint ha eleven volna.

Hamburgumban láttam egy olly nagy hajot, mellyen tizen nyóltz, mást mellyen husz, harmadikat mellyen huszon négy agyuk vóltanak kirakva, a lövésre mindenik környül elegeges tagassag levén.

2. Ismét viszzá jövöben lattam ugyan itt a derekában már fel alittattott egy olly iszanyu nagy uj hajot, mellynek egyik óldalanis huszon nyóltz masikonis anynyi agyuk helyei vóltanak, még penig mind két felöl két sorban ugy mint a tetejin és közepin vóltanak az agyuk feszkei, ugy hogy az egész gallyára ötven hat ágyuk vagy öreg taratzkok illendöképen fel fértenek.

Ez illyen öreg gallyák penig rettenetes sok ezerekben vagynak. ugy hogy a mellyen én viszzá felé jöttem, tsak közönséges formaju nagy gallya vólt, mellyen két taratzknál több nem vólt, megis öt ezer forintjába állott a hajosnak.

Utólszor a Frisiai Provinciában ugyan Franequerában láttam még ezeket.

I. A városon kívül sétalván midön szemlélném hogy a Belga Aszszony nagy öreg réz rotskaba fejne a tejet, melly rotska vólt mint egy tizen négy vagy tizen öt ittzés, mar teli lévén az edény kerdettem tüle hanzszor feji azt teli napjában a tehenétül? s azt mondotta, hogy haromszor. Es igy Belgiumban a köver s nagy tehéntül (mellynek rend szerint valo nagyságának s köverségének sehul semmi országon levő tehenekben mását nem láttam) egy nap meg fejnek negyven két s negyven öt ittze tejet ama tritum szerint: Quadraginta duas bos fert Hollandica justas, a kik penig bövebben experiáltak, azt mondottak, hogy ötven ittzétis meg ád az igen jo tehén, mellynek rend szerint valo árra hetven s nyoltzvan forint.

II. Tovabba a disznóknak sokkal inkább mint a teheneknek nagysága olly rendkivül való, hogy sem vad disznókban sem más féle hizlalt sertésekben soha ingyen se láttam mását, magam beszéltem az emberrel, a ki az előttünk levő vásárban Frabequerában, szinte akkor vett száz forinton egy pár sertést és midön tsudalva szemlélném a sok sertéseknek iszanyu nagyságát, szava hihető betsületes ember levén, azt mondotta, hogy immar ölött ő olly nagy disznót, mellyben vólt hat szaz font hus.

III. Láttam mint kortsolyáztanak a Belgák a jégen. A kortsolyának (melly tiszta atzélbul vagy on majd tsak olly vastagra tsinalva mint egy sarlónak a foka) száнка formában elől fel van horgasztva az orra. Erre a vékony sarku tzipőben mind Aszszony, leány, ferjfi elegyesleg fel állván s magat meg rugván, minden kéz béli istáp nélkül olly sebessen megyen a jégen, mint valamelly futó paripa. Ezt penig nem tsak az éretlen ifjui tseled mint itt, hanem huszon öt harmintz esztendős házas koros emberekis mind feleségestül ki menván s a mezőt es réteket egynehány százan ellepven minden nap olly szorgalmatosan követik, mint ha ugyan s szakványban vetnék rajok, söt meg a Professorok közzülis a kik ifjabbak a tanitástul két három nap meg szülvén, szinte ugy kortsolyaznak mint a Deákok; ezen multság tisztességesnek tartatván közöttök.

Elnek penig ezzel hasznos végreis, mert három négy mertföldre s még Groningábanis (melly Franequeratul 14 mertföld) ha kinek mi dolga van, a mit terhül viszen kezébe fogván, sokszor tsak kortsolyán mégyen, és három óra alatt el mégyen annyira rajta mint nyárban hajan egész napestig, melly sebes futásban a paranyi vason hogy el nem esvén mindenet öszve nem törí, szörnü almelkodusra méltó.

Mondjak a Professorok, hogy ez előtt egynehány esztendőkkel igen erős tél lévén a tengeris Amstelodamtul fogva egész Hamburgumig s továbbis ugy meg fagyott, hogy Franequerabul s mindenünnen szánkakon es kortsolyakon szélteben jartak a tengert egész Amstelodamig, szánkákon penig ha mi nagy dólgek vólt, Hamburgumbais le jötenek. Amstelodam penig Hamburgumtul fogva vagy on nyóltzvan mertföld.

TEOLÓGIAI ÉRTEKEZÉSEK

Thesis Theologica

sub praesidio Clarissimi ac multijuga eruditione famigeratissimi Domini Campegi Vitringa filii Franequerae publice disputandum proposita, quae iuxta mentem Clarissimi Praesidis aliorumque multorum haec est:

Serpens pejrathicus seu qui Evam tentando allocutus est (Genesis 3. 11.) non fuit verus et proprie dictus serpens.

Cujus Antithesin ego Stephanus Kérészi Imo Mathematice per postulata et data 2do Dialectice stabilivi in Auditorio Academico hoc modo Anno 1718. Die 15 Martii.

Postulata

1. Detur mihi: In genere Entium juxta Metaphysicos illud tantum esse verum, quod congruit cum suis principiis, proprietatibus et operationibus.

2. Affectiones esse Entis attributa, cum Ente vel ratione essentiae vel ratione praedicationis convertibilia.

3. Detur mihi: Omne Ens esse verum et quicquid verum non est, illud non est Ens.

4. Detur: Unum quodque subjectum proprie dictum ab adjuncto proprie dicto denominari. Ex his concludo.

Ergo *Serpens ille seductor fuit verus et proprie dictus serpens.*

Argumentum ex his

De quo ab Authore fide digno talia praedicantur, quae cum principiis proprietatibus et operationibus rei proprie dictae conveniunt, illud est quid verum et reale. Atqui de seductore hoc serpente ab Auctore Mose talia praedicantur, quae cum principiis proprietatibus et operationibus proprie dicti serpenti conveniunt. Ergo fuit verus et realis serpens.

Minor probatur. Si a Mose talia praedicentur de serpente, quibus non positis natura serpentina modo sibi congruo vel nullatenus concipi potest, tamen congruunt cum principiis proprietatibus et operationibus veri serpentis. At verum prius. Ergo et posterius.

Minor probatur ex Genesis 3. 11. et 14. Unde sic:

In his locis de serpente expresse dicitur, quod sit astutus prae bestiis et animantibus agri, ubi comparatione instituta annumeratur bestiis.

Ergo a Mose talia praedicantur de serpente hoc, quibus non positis natura serpentina nullatenus concipi potest.

Iam quia *subjectum* juxta *Logicos ab Adjuncto denominatur* sicque in allegato loco Ager a serpente qui agrum incolit. Ergo fuit proprie dictus agrestis serpens.

Quod autem haec: Genesis 3. 14. *Prae jumentis et bestiis agri: super ventre tuo incedes et pulverem terrae comedes*, nullatenus referantur ad diabolum, sed ad verum serpentem, probo sic:

Argumentum: Si haec referantur ad Diabolum, aut praedicantur de eo univoce aut aequivoce aut Analogice *Si Analogice*, tum non proprie. Ergo habeo quod volo. *Si aequivoce*, tum nominaliter tantum et non realiter. Sic quoque habeo quod volo.

Quod univoce non praedicetur, probo sic:

Illae praedicantur de Diabolo univoce, quae cum essentia Diaboli convenientiam vel Actuaalem vel saltem aptitudinalem habent. Atqui haec: *Prae jumentis et bestiis agri*. Cum natura Diaboli convenientiam nec actuaalem neve aptitudinalem habent. Ergo de natura Diaboli univoce praedicari nequeunt.

Minor probatur. Verba haec: *Prae vel ex jumentis et bestiis agri* מכל enim tam significat Ex omnibus, quam prae omnibus) cum iis tantum habent convenientiam actuaalem vel aptitudinalem, quae sunt mere corporalia et bruta. At natura Diabolica non est corporalis et bruta. Ergo cum ea nullum habent convenientiam.

Major probatur. Si haec: *Ex omnibus jumentis et bestiis agri*, habeant quoque convenientiam cum rebus spiritualibus tum natura Angelica seu spiritali, et brutorum erit eadem. Atqui absurdum Consequens. Ergo et Antecedens.

Ratio Majoris. Quia ex illa confusione naturae spirituum et corporum aperte adstruetur Atheismus Spinosae.

Antecedens probo duobus axiomatibus Philosophicis.

1. *Quaecunque in aliquo tertio conveniunt, ea etiam inter se conveniunt.*
2. *Affectiones sunt Entis Attributa* cum Ente convertibilia, quod jam supra datum est. Ex quo taliter per absurdum argumentor:

Omne quod est ex jumentis et bestiis agri est substantia spiritalis, in specie Diabolica, et reciproce: Omnis substantia spiritalis est ex jumentis et bestiis agri.

Probatur hoc principio Metaphysico:

Impossibile est idem simul esse et non esse. Ergo impossibile est etiam, ut aliqua res polleat affectionibus brutorum, quin sit brutum etiam illud ipsum. *Ipsis Idibus Martiis.*

Thesis alia Theologico-Philologica

elicita ex dissertatione Clarissimi Domini Campegii Vitringa de luctu Jacobi fundata super loco Genesis 32. v. 28. Non Jacob vocabitur amplius nomen tuum, sed Izrael: Nam principem te gessisti cum Deo, ergo hominibus etiam praevaleris.

Ubi quaeritur: An haec sententia ita bipertienda est, ut una integra sit: *Principem te gessisti cum Deo.* Altera vero dicenda sit: *Et hominibus praevaleris* vel vero: sic ad unum restringenda: *Principem te gessisti cum Deo et cum hominibus et praevaluisti.*

Ego stando pro posteriori contra prius Mathematicae pergo sic:

1. Detur mihi: Auctoritatem Spiritus Sancti in interpretandis mysteriis divinis longe majorem esse, quam omnium qui unquam exstiterunt eruditissimorum Interpretum.

2. Detur: Ne latum quidem unquam nos posse recedere a vi et legitima taxi sententiarum sacri contextus Hebraici.

3. Detur: Accentus Tonicos Atnach et Merca compositum juxta omnes Grammaticos Hebraeos perfectae sententiae genuinum signum scilicet Colon indicare.

4. Detur: In hac sententia nec Atnach neve Merca, quod minimum, ne quidem Rebhia vel Tifcha reperiri.

Concludo ex his: Ergo haec sententia non est sejungenda, quia per omnia est unius ejusdemque praedicationis, ideo sic est connectenda: *Principem te gessisti cum Deo et cum hominibus.* Vide Textum Hebraicum.

Quaestio alia

Ex hac praemissa sententia haec erit:

An verbum: *Praevalere* in sententia recitata sensum Praeteriti vel vero futuri temporis habeat? Seu: An dicatur: *praevaluisti* vel vero *Praevalebis*? Scilicet hominibus? Ego *Praeteritum* significare.

Argumento Philologico probo sic

Quod menti Spiritus Sancti quidditat[i] rei et circumstantiis quam optime congruit, illud a sensu homogeneo recedere vel quoquam modo mutuari nequit. At haec expositio: *Principem te gessisti cum Deo et cum hominibus et praevaluisti* menti Spiritus Sancti quidditati rei et circumstantiis quam optime congruit. Ergo a sensu homogeneo recedere nequit.

Minor probatur. Quod ex sacro contextu Hebraeo omni exceptione majoribus et irrefutabilibus rationibus demonstrari potest, illud menti Spiritus Sancti quidditati rei etc. quam optime congruit. At haec expositio: *Principem te gessisti cum Deo et cum hominibus et praevaluisti* ex sacro contextu Hebraeo omni exceptione majoribus et prorsus irrefutabilibus rationibus demonstrari potest. Ergo menti Spiritus Sancti quidditati rei etc. congruit.

Minorem probo per partes. 1. Quod convenit menti Spiritus Sancti. Si verbum: praevalere in hac sententia exponatur per וָו Vav Conversivum futuri, quod verbis praefigitur per *Patac-* et *Dages*. Tum haec expositio: *Principem te gessisti cum Deo et cum hominibus et praevaluisti* ex contextu Hebraico omni exceptione majoribus et irrefutabilibus rationibus demonstrari potest. At verum prius, dicitur enim וְתָרַח Ergo et posterius.

Majoris Consequens probatur, Quia וָו Vav Conversivum futuri regulariter mutat significationem futuri in significationem praeteriti et in hoc versu. Ergo haec expositio nec excipi nec refutari potest. Exemplum simile Jerem, 3:5.

2. Probatur. Quod convenit naturae rei.

Si haec Oratio Angelica: *Principem te gessisti cum Deo cum hominibus et praevaluisti* et sit veluti victricis fortunae Jacobi Epinicius, seu Cantus Triumphalis Deum et homines ex aequo complectens, tum naturae rei quam optime convenit. At verum prius. Ergo et.

Minor probatur. Quia mentione hominum infallibiliter respicit hic Angelus ad eos maximos casus, quos Jacobus cum Esavo et Labane habuerat et foeliciter expediverat, vide capitibus 31. et 33. Ergo naturae rei convenit.

Ratio consequentiae. Quia rectius haec laus potuit dici de eo quod jam actum est, quam quod adhuc futurum vel non existens erat. *Non Entis* enim *nullae affectiones* iuxta Philosophos.

Scripti et proposui Franequerae Frisiorum Anno aerae receptae 1718 ipsis Idibus Martii. Thesis utraque ventilata est hora et loco iisdem.

Thesis Theologica

Praeside Clarissimo Domino Hejdeno Scrosanctae Theologiae Doctore acutissimo publicae disquisitioni subjecta, quae haec est:

Christus suo merito omnium hominum mediator non est.

Huius ego Antithesin talibus rationum colossis superadsturxi dum habitarem Halae Saxonum.

I. Argumentum. Ad quos pertinet foedus gratiae, Christus suo merito eorum mediator est. At ad omnes numerice consideratos homines pertinet foedus gratiae. Ergo Christus suo merito omnium hominum mediator est.

Minor probatur. Quod salutis fundamentum est immaculatus Agni Dei sanguis, ad eos pertinet foedus gratiae. At omnium numerice consideratorum hominum salutis fundamentum est immaculatus Agni Dei sanguis. Ergo ad omnes eos pertinet foedus gratiae.

Minor probatur. Qui sunt in aeterno Pacis consilio Izraeli deputatae haereditatis compotes eorum salutis fundamentum est immaculatus Agni Dei sanguis. At omnes numerice considerati homines sunt in aeterno Pacis consilio Izraeli deputatae haereditatis compotes. Ergo omnium [salu] numerice consideratorum hominum salutis fundamentum est immaculatus Agni Dei sanguis.

Minor probatur. Quorum salutem Deus efficaciter vult et operatur, illi sunt in aeterno Pacis consilio Izraeli deputatae haereditatis compotes. Atque omnium numerice consideratorum hominum salutem Deus efficaciter vult et operatur. Ergo omnes numerice considerati homines sunt in aeterno pacis consilio Izraeli deputatae haereditatis compotes.

Minor probatur ex 2Petri 3. 9. Hic testatur Petrus, *Deum esse patientem erga nos et nolle quemquam perire, sed ut omnes veniant ad poenitentiam.*

Ubi in Syntaxi Graeca παντας χωρησαι, το παντας aut sumitur distributive in genera singulorum, aut in singula generum, non prius, quia sic Deus sibi contradicendo testaretur se non esse Deum, quod licet absurdum est, probo tamen sic

Juxta Metaphysicos. *Non datur Ens simpliciter Absolutum, sed omne Ens est sui communicativum.* Hinc Deus in quantum multis salutem subtrahit, non est sui communicativus. Ergo non est Ens.

2. Argumentum Quos de jure concernit promissio futurorum bonorum Christus eorum Mediator est. At omnes homines de jure concernit promissio futurorum bonorum. Ergo Christus omnium Mediator est.

Minor probatur. Eudochiae seu beneplaciti Patris in Christo manifestati participes, de jure concernit promissio futurorum bonorum. At omnes homines sunt participes Eudochiae Patris in Christo manifestatae. Ergo omnes homines de jure concernit promissio futurorum bonorum.

Minor probatur. Qui ad vitam aeternam destinati sunt, illi sunt participes Eudochiae Patris in Christo manifestatae. At omnes homines ad vitam aeternam destinati sunt. Ergo omnes homines sunt participes Eudochiae Patris in Christo manifestatae.

Minor probatur. Si cum Judaeis ex lumbis Abrahami prodeuntibus, Gentiles nemine excepto ex aequo sunt participes bonorum futurae vitae tum omnes homines ad salutem destinati sunt. At verum prius. Etc.

Minor probatur ex Pauli ad Romanos 10. v. 12. ου γαρ εστι διαστολη Ιουδαιου τε και Ελληνος, [recte: ου γαρ εστι διαστολη Ιουδαιου και Ελληνος] idem enim est Dominus omnium.

Entimema. In loco citato Gentiles cum Judaeis in aequilibrio ponuntur, et quidem universaliter, sine ulla nota particularitatis. Ergo sequitur minor.

3. *Argumentum.* Quod tam per bonas consequentias ex Scriptura elicatas in liquido poni, tum genuinis Scripturae locis comprobari potest, illud indubitate verum est. At mea hypothesis tum per bonas consequentias ex Scriptura elicatas in liquido poni, tum genuinis Scripturae locis comprobari potest. Ergo vera est.

Minor probatur ex 1 Timothei 2. 4. Deus vult omnes homines servari et ad agnitionem veritatis devenire. Ex hoc postulo.

1. Detur mihi: Deum omnia per et citra media operari.

2. Detur. Deum ut causam ab omni re absolutissimam fine suo nunquam excidere.

Concludo hinc: Si Deus vult omnes homines ad agnitionem veritatis devenire, quod fit mediante praeconio Evangelii fidem ingenerante, vultque omnes salvos fieri, tum Christus omnium mediator est. At verum prius. Ergo et posterius.

Ratio consequentiae. Quia secus Deus et impotentiae et inconstantiae recte argui posset, quod absurdum. Deus enim fine suo excidere nequit.

Thesis alia Theologica hora locoque iisdem ventilata

Vocatio ad Christum et gratiam omnem est universalis, et bene distinguitur in efficacem et inefficacem. Antithesin probo sic.

1. *Argumentum* Quod non sonat $\kappa\alpha\tau\ \alpha\upsilon\tau\omega$, nec ullas admittit exceptiones aut limitationes, illud est efficaciter Universale. At vocatio ad Christum et gratiam non sonat $\kappa\alpha\tau\ \alpha\upsilon\tau\omega$, nec ullas admittit exceptiones aut limitationes. Ergo est efficaciter Universalis.

Minor probatur. Illud sonat $\kappa\alpha\tau\ \alpha\upsilon\tau\omega$ admittitque exceptiones, ubi partes totum integrantes a toto rescinduntur, nec omnes aequaliter in censum veniunt. At in vocatione ad Christum et gratiam, partes totum integrantes nullatenus rescinduntur a toto, sed omnes aequaliter in censum veniunt. Ergo vocatio ad Christum et gratiam non sonat $\kappa\alpha\tau\ \alpha\upsilon\tau\omega$, nec ullas admittit exceptiones aut limitationes.

Minor probatur. Si finis vocantis est, ut omnia individua humani generis fructus perennes et decora Evangelii sine disparitate usurpent, tum in vocatione ad Christum et gratiam partes totum integrantes a toto nullatenus rescinduntur sed omnes aequaliter in censum veniunt. At verum prius. Ergo et posterius.

Minor probatur ex Pauli ad Timotheum 2. v. 11. Salutaris Dei gratia apparuit omnibus hominibus.

Ubi juxta tenorem allegati loci Esavus ita ut Jacobus, Judas ac Petrus, Saul ac David a gratia saluari non excluduntur. Ergo finis vocantis est, ut omnia individua humani generis fructus perennes et decora Evangelii sine disparitate usurpent.

2. *Argumentum.* In Theologicis, illius tantum statutum est merito tenendum, qui actiones suas juste et legaliter tractare contendit. At Deus actiones suas juste et legaliter tractare non contendit. Ergo in Theologicis statutum Dei non est merito tenendum.

Minor probatur. Qui fucum obtendit et simulate agit, ille actiones suas injuste et illegaliter tractat. At Deus fucum obtendit et simulate agit. Ergo actiones suas injuste et illegaliter tractat.

Minor probatur. Qui vocando homines ad Christum prae se fert vi decreti et praecepti simul se velle ipsorum salutem et tamen non vult, ille fucum obtendit et simulate agit. At Deus vocando homines ad Christum prae se fert vi decreti et praecepti simul se velle ipsorum salutem et tamen non vult. Ergo Deus fucum obtendit et simulate agit.

Major est ipso sole in meridie splendente clarior.

Minorem sic probo. Si non vi decreti sed tantum vi praecepti prae se ferret velle ipsorum salutem, tum in lege tam anxie non stipularetur obedientiam sine prosopopalsia a quovis homine, imo ipsis significaret ipsorum impotentiam, sed admodum anxie stipulatur a quoquam, Ergo vi Decreti prae se fert velle ipsorum salutem et tamen non vult. Unde Deus et hypocriseos et iniquitate accusari merito potest, quod ex thesi absurdum.

3. *Argumentum.* Qui in negotio salutis et mysteriis fidei cum hominibus colludit, illius intentio est vana et proletaria, At Deus in negotio salutis et mysteriis fidei cum hominibus colludit. Ergo Dei intentio est vana et proletaria.

Minor probatur. Qui secundum modum a se praeconceptum non operatur, imo media ordinaria studio pervertit et nociva reddit, ille cum hominibus colludit. At Deus in negotio salutis et mysteriis fidei secundum modum a se praeconceptum non operatur, imo media ordinaria pervertit et nociva reddit. Ergo Deus in negotio salutis cum hominibus colludit.

Minor probatur. Qui exigit fidem et sanctimoniam, et tamen haec hominibus improbis dare nunquam decrevit, is in negotio salutis secundum modum a se praeconceptum non operatur, imo media ordinaria pervertit et nociva reddit. At Deus exigit fidem et sanctimoniam, et tamen haec improbis dare nunquam decrevit. Ergo in negotio salutis secundum modum a se conceptum non operatur, imo media pervertit etc.

Major probatur. Canone Philosophorum:

Qualis est rei Entitas, talis etiam ejus modalitas. Atqui hic tota rei entitas consistit in denegatione salutis tamquam finis. Ergo etiam modalitas deberet esse in mediorum omnium prohibitione et totali eorum subtractione.

4. *Argumentum.* Qui id quod alicui manifeste promittit, et tamen rem promissam non ei sed alteri confert, ille est reipsa deceptor. At Deus gratiam salutarem reprobis manifeste promittit et tamen eam illis subtrahendo aliis confert. Ergo est deceptor.

Major probatur. In quo ex perverso studio est difformitas oris et mentis, ille est reipsa deceptor. At qui id quod alicui manifeste promittit et tamen rem promissam non ei sed alteri confert, in eo ex perverso studio est difformitas oris et mentis. Ergo qui id quod alicui manifeste promittit, et tamen rem promissam non ei sed alteri confert, ille est reipsa deceptor.

Minor probatur. Quia candide promittere et tamen non dare, implicat atque aliquem fraudulentum esse indignant.

5. *Argumentum.* Nullus qui homines sincere et candide vocat ad fidem in Christum et resipiscentiam est verus Evangelii prece. Atqui omnes Ministri sincere et candide vocant homines ad fidem in Christum et resipiscentiam. Ergo non sunt Evangelii precones.

Major probatur. Si intentio Pastorum debeat conformari intentioni Dei in Scriptura vocantis, tum nullus qui homines sincere vocat ad fidem et resipiscentiam est verus Evangelii prece. At verum prius. Etc.

Ratio consequentiae Majoris. Quia Deus sincere non intendit fidem hominis in Christum et resipiscentiam, si enim intenderet, intentum facile assequi posset.

Ratio Rationis, Quia Deus fine suo nunquam excidit.

Actum in illustri Academia Fridericiana quae est Halae Magdeburgi.

Sententiae et Axiomata notatu dignissima

Fide, sed ante vide cui tuto fidere possis
Ishaec vertuntur saecula, fide, vide.
Fide, vide, raro pietasque fidesque videntur,
Lingua nocet multis perfida: fide vide.
Fide, vide veri ne decipiaris amici
Nomine, nam trita est haec via: fide, vide.
Fide, vide, sed et his qui dulcia verba loquuntur,
Non semper fas est fidere, fide, vide.

Mundus hic est pelagus regina pecunia nauta est,
Navigat infoelix qui caret hujus ope.

Pax optima rerum quas homini novisse datum est,
Pax una triumphis innumeris melior.

Non mea sed Domini fiat dum vivo voluntas,
Unum post mortem velle meumque Dei.

Quam bene conveniens sortita est curia nomen
A gravibus curis Curia dicta venit.

Ovidius

Luxuriant animi rebus plerumque secundis
Nec facile est aequa commoda mente pati.

Ovidius

Venturae memores iam nunc estote senectae
Sic nullum vobis tempus abibit iners.

Ovidius

Invidiam virtute malum pietate favore
Osores vinces spe precibusque Deum.

Nobile vincendi genus est patientia vinci
Qui patitur: Si vis vincere disce pati.

Quod tibi vis fieri mihi fac quod non tibi
Sic potes in terris vivere jure Poli.
Fide Deo, te remque tuam et spe falle do[. . .]
Eventus pia fata dabunt prece victa securus[?]

Juvit Jehova bonos Jehova hic juvat atque juvabit
Et nunquam manus est abbreviata De

Tertulianus

Sui cuique mores fingunt fortunam
Non potest ergo fortunam adversam
metuere
Qui
Deo per fidem adhaerere
Homines sibi conciliare
Tempori servire didicit.

Studia Juventutem alunt Senectutem oblectant, secundas res ornant,
adversis solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris.

Cicero

Prehende Christum fac bonum salvus eris,
Adhibe curam conserva mensuram dives eris,
Comede parum, conserva te calidum sanus eris
Consilium Scholae Salernitanae

Neque navem unica anchora
Neque vitam unica spe fultam esse oportet.

Ardua est initio virtutis via, verum ubi ad
cacumen perveneris otium te tutissimum manet.

Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus

Nec nulli prorsus, nec cunctis credulus esto.

Dum spectant oculi laesos laeduntur et ipsi

Fide Deo, divina beat promissio, fallit
Spes hominum, quamvis splendida, fide Deo.
Quod pia fata volunt hominum non invida tollent
Vota, sit in votis quod pia fata volunt.

Sis omnibus suavis, nemini gravis, paucis familiaris.

Axioma Ethicum

Philippus Melanchton

Nullum hominum tantum sustinere
malorum, quantum contumeliarum

Idem dicere solebat

Tres labores esse difficilimos:

Regentis, docentis, parturientis

Melior est infirmitatis conservantia[?] virtutum vanitate, Deo enim in
humilitate serviendum, non in signis et virtutibus gloriandum.

Solon et Bion: Virtus et probitas juramento fidelior.

Chrysotomus. Ama Scripturam et amabit te veritas.

Contemne mortem ut bees mente.

Chrysotomus de Ira: Nulla celerior ad insaniam via est.

Seneca de Ira: Qualem intra partus[?] esse animum, cujus extra imago
tam foedaret, ut Apelles pictor quaeri solitus est periisse sibi diem, in quo
non duxisset lineam ita Christianus dolebit in quo die non evasit in pietate
melior.

NB. A Török birodalomnak tzipere fel Hold mely tziper a Betsi Sz.
Istvan tornyara fel tetetett volt 1529 ugyan a varos lakositul kik az obsidio
alatt a Törökök Szultanjaval ennek kivansagara ugy accordaltak volt,
hogy csak azt ne rontassa agyukkal azt a szip hires tornyot, inkább a
Török tzipert a fél Holdat es tsillagot fel teszik mely czimer egész addig az
ideig ott volt mig nem Bets alol 1683 a Török elüzetven Imre nevü Betsi
püspök kivansagara onnan le vetetett helyebe meg kereszt tetetven mais a
Törökök mecsetjeiknek és tornyaiknak tetejikre azon tziper szokot fel tet-
tetetni t. i. a fel Hold es tsillag.

NÉVMUTATÓ

(csak az Album amicorum bejegyzőinek nevét tartalmazza a városok betűrendjében)

Amszterdam

Funk ecclesiastes (?) 16

Berlin

Jablonsky, D. E. (1660—1741) a teológia tanára 1693-tól 16

Philippi, J. H. (?) 37

Boroszló

Bachstromius, G.H. (?) 32

Krantz G. (1660—1733) a történelem tanára 1687-től, 1701-től
prorektor, majd rektor 28

Kupffender, G. M. (?) 32

Stieff, C. M. (?) 33

Franeker

Andala, R. (1665—1727) a teológia tanára 1712-től 14

Balck, D. (1684—1750) a jogtudomány tanára 1709-től 13

Latane, P. (1658—1726) az orvostudomány tanára 1689-től 33

Muijs, G. (1682—1744) az orvostudomány tanára 1712-től 13

Regius, J. (1656—1738) a filozófia, majd 1696-tól az orvostudomány
tanára 12

Sarois, A. ecclesiastes (?) 35

Scultens, A. (1685—1750) a keleti nyelvek tanára 1713-tól 18

Vitringa C. filius (1693—1723) a teológia tanára 1716-től 12

Vitringus C. (1659—1722) a teológia tanára 1681-től 20

Westenbergius, J. O. (1667—1723) a jogtudomány tanára 1716-től 14

Frankfurt/O.

- Coccejus, F. (?) 15
Dithmar, J. C. (1677–1737) a történelem tanára 34
Goelicke, A. O. (1670–1744) az orvostudomány tanára 34
Noldenius, J. A. (1683–1740) a teológia tanára 1718-tól 36
Ouseel, P. (1671–1724) a teológia professzora 1717-től 17
Reinold, B. H. (?–1721) a jogtudomány tanára 1715-től 36

Groningen

- Blom, L. ecclesiastes (?) 39
Driessen, A. (1684–1748) a teológia tanára 1717-től 29
Fyerbrugg, O. (1670–1787) a keleti nyelvek és a teológia tanára 1717-től 29
Rossel, M. (1672–1744) a görög nyelv és a szabad művészetek tanára 1717-től 35
Tollieu de, P. (1699–1734) a jogtudomány tanára 29

Hága

- Sandyh, B. (?) 30

Halle

- Alberti, M. (?) 22
Böhmer, J. H. (1674–1749) a jogtudomány tanára 1701-től 20
Coschwitz, G. D. (?–1729) az orvostudomány tanára 24
Fleischer, J. L. (1691–1749) 37
Francke, A. H. (1633–1727) a keleti nyelvek tanára 1692-től 20
Heydenus, J. H. (1662–1727) a teológia tanára 1710-től 21
Heininus, J. P. (1688–1775) a történelem és a héber nyelv tanára 1712-től 25
Michaelis, J. H. (1688–1738) a teológia tanára 1709-től 35
Schardius F. W. (?) 21
Spangenberg C. F. (?) 38
Sperlette, I. (?–1724) a filozófia tanára 23
Stubenrauch, J. L. (?) 25

Thomasius, C. (1655—1728) a jogtudomány és a filozófia tanára 1694-től 17

Warendorff, J. (?) 22

Wolfius, C. (1679—1754) a matematika tanára 1706-tól 23

Wolf, J. G. (?) 24

Hamburg

Maesius, J. P. (?) 26

Leiden

Burmannus, P. (1668—1741) a görög nyelv és az ékesszólás tanára 1715-től 28

Honert van den, T. H. (1666—1740) a teológia és a héber nyelv tanára 27

Wesselius, J. (1671—1745) a teológia tanára 1712-től 27

Lipcse

Boerner, C. F. (1683—1753) a teológia tanára 1713-tól 26

Clearius, G. P. (?) 38

Cyprianus J. (?) 19

Lehmann, J. C. (1675—1739) az orvostudomány, majd 1719-től a fizika tanára 15

Pauli, J. G. (1658—1723) az orvostudomány tanára 1706-tól 38

Rechenberg, A. (1642—1721) a teológia tanára 1699-től 19

Rovinus, A. V. (?) 37

Rotterdam

Vezen fon, V. (?) 15

Utrecht

Burmannus, F. (1671—1719) a teológia tanára 1715-től 30

Röell, H. A. (1653—1718) a teológia professzora 1704-től 31

Luijts, J. (1655—1721) a filozófia tanára 1680-tól 31

Das Omniarium von István Kérészi Zusammenfassung

Die Stammbücher und Reisebeschreibungen ungarischer Studenten können für äusserst wichtige Quellen der Bildungs- und Literaturgeschichte gehalten werden. Diesmal wird das Omniarium (enthält drei Quellentypen des Auslandsstudiums) von István Kérészi wortgetreu publiziert und mit Vorwort dargestellt.

Die Handschrift ist in der Sammlung der Bibliothek Batthyany in Gyulafehérvár (Alba Julia) aufbewahrt (Mikrofilm in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, die Abschrift von Prof. Robert Szentiványi in der Universitätsbibliothek von Szeged). Die Person und damit der Lebenslauf von István Kérészi ist uns leider nicht gut bekannt, die Eintragungen ins Stammbuch (*album amicorum*) geben der Forschung wichtige Informationen über den Freunden- und Bekanntenkreis des ungarischen Studenten. Sein Omniarium ist deshalb eigenartig, weil es die wichtigsten Schriften der Auslandsstudien enthält, und zwar das *Album amicorum* (das eigentliche Stammbuch), das *Album itinerarium* (Reisebeschreibung) und zwei akademische Disputationen. Die erste Eintragung in dem Stammbuch ist vom 28. Februar 1717 und die jüngste vom 18. August 1718. In diesen knapp zwei Jahren besichtigte István Kérészi die folgenden Städte: Bresslau (heute Wroclaw), Leipzig, Halle, Hamburg, Groningen, Amsterdam, Leiden, Utrecht, Haag, Berlin, Franeker und Frankfurt/O. Die Eintragungen sind mehrspachig, lateinisch, griechisch, hebräisch und einmal sogar persisch, aber merkwürdigerweise stammt keine von einem seiner Mitstudenten.

Der wichtigste Teil der Handchrift ist ohne Zweifel die Reisebeschreibung. Laut Herausgeber wurde es schon zu Hause zusammengestellt und nach den besichtigten Städten geordnet. Ausser den interessanten Seltenheiten (Raritäten) sind hier auch charakteristische Aufzeichnungen zu finden, so zB. die begeisterten Worte über die drei Bibliotheken in Bresslau. István Kérészi hatte Interesse für das Bauwesen der Städte, für die Kultur und Bildung im Ausland und besonders für das Alltagsleben der Bevölkerung verschiedener Länder.

Die zwei akademischen Disputationen wurden gemäss den Erwartungen der damaligen Schulpraxis über theologische Fragen zusammengestellt (Halle, 1717 bzw. Francker den 15. März 1718.).

Felelős kiadó: Mikola Tibor
A nyomdai munkákat az Európa Alapítvány támogatásával
a Tolna Megyei Moziüzemi Vállalat nyomdája végezte

ISBN 963 481 827 7
ISSN 0238-7948